

JADWIGA GACH

Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU DUSZPASTERSTWA I MIGRACJI POLONIJNEJ KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO W LATACH 1972-1977

Zakład powołany do życia w październiku 1972 r. ma już na swoim koncie pewien dorobek naukowy. Zanim jednak przejdziemy do jego omówienia przyjrzyjmy się bliżej jego strukturze organizacyjnej.

W okresie sprawozdawczym w skład Zarządu Zakładu wchodził: kierownik – ks. prof. dr Mieczysław Krąpiec, zastępcy – prof. dr Jan Turowski i ks. prof. dr Bolesław Kumor, sekretarz naukowy – ks. dr Piotr Taras. Zatrudnionych było troje pracowników etatowych: mgr Jadwiga Kołpak-Gach (od 1 III 1974 r.), mgr Hanna Kołodziej (od 8 X 1974-1 X 1975 r.), ks. dr Anastazy Nadolny (od 1 VII 1974 r.) i ks. dr Roman Dzwonkowski (od 1 XI 1977 r.). Ponadto do współpracy angażowano pracowników reprezentujących różne środowiska naukowe w kraju i za granicą. Zakład Duszpasterstwa i Migracji Polonijnej jest placówką naukowo-badawczą Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i jako agenda tejże Uczelni podlega Senatowi Akademickiemu KUL. Organem konsultatywnym Zarządu Zakładu jest Rada Naukowa, powoływana przez Senat na okres trzech lat (zgodnie ze statutem).

W ciągu pięciu lat działalności Zarząd Zakładu odbył 30 posiedzeń; w tym 10 wraz z zespołem pracowników i współpracowników. W czasie tych posiedzeń omawiano sprawy związane z funkcjonowaniem Zakładu, referowano zagadnienia badawcze prowadzone przez pracowników i członków.

Warto dodać, że w omawianym okresie Zakład znacznie rozbudował swój warsztat badawczy poprzez gromadzenie książek, kompletowanie bibliografii o tematyce polonijnej. Z końcem 1977 r. księgozbiór zakładowy liczył 760 pozycji książkowych, pochodzących z zakupu i darów.

Przedmiotem zainteresowań tej placówki naukowo-badawczej KUL jest szeroko pojęta sytuacja Polaków poza granicami kraju, ich pozycja społeczna, warunki materialne, dorobek kulturowy, życie organizacyjne, kwestia asymilacji i integracji, a przede wszystkim problemy związane z duszpasterstwem emigracyjnym. Zadaniem Zakładu jest również przyczynianie się do wzmocnienia postawy czynnej i zaangażowanej w nawiązywaniu i rozwijaniu więzi kulturowych pomiędzy Polską a Polską.

Badania prowadzone przez pracowników i współpracowników na terenie różnych środowisk polonijnych, pozwalają na dokładniejsze zapoznanie się i ocenę potrzeb istniejących w zakresie problematyki polonijnej. Tak więc od kwietnia 1974 do sierpnia 1975 r. prace badawcze na terenie Stanów Zjednoczonych i Kanady prowadził ks. dr Piotr Taras. Punktem jego zainteresowań były parafie polonijne oraz inne placówki

duszpasterstwa migracyjnego. Wśród Polonii belgijskiej i francuskiej badania podjął i prowadzi nadal ks. dr Roman Dzwonkowski. Zajął się on głównie następującymi zagadnieniami: a) specyfika polskiej kultury religijnej we Francji, a dokładniej w jej północnych, górniczych departamentach; b) stosunek młodzieży polonijnej we Francji wobec polskich tradycji narodowych. Od marca do czerwca 1975 r. przebywał w RFN ks. dr Anastazy Nadolny celem kwerendy źródeł znajdujących się w archiwum Kurii Biskupiej dla Polaków w Niemczech (Frankfurt n. Menem), Zebrane materiały oraz rejestracja znajdujących się tam źródeł historycznych pozwoliły mu na bliższe zapoznanie się z problematyką dotyczącą duszpasterstwa polonijnego na terenie Niemiec Zachodnich w okresie powojennym, czego wynikiem jest rozprawa doktorska na ten temat. Książd dr Józef Bakalarz, przebywając od czerwca do września 1977 r. w USA i Kanadzie, zapoznał się dokładniej z organizacją, stanem faktycznym i sposobami prowadzenia duszpasterstwa polonijnego na tamtejszym terenie. Ponadto kwerenda w archiwach i bibliotekach kościelnych i państwowych pozwoliła bliżej zapoznać się z historią duszpasterstwa migracyjnego. Problematyka ta znajdzie swoje miejsce w późniejszych publikacjach z tego zakresu. Swój 3-tygodniowy pobyt w Belgii (listopad 1977 r.) mgr Jadwiga Gach wykorzystała m.in. na zapoznanie się z niektórymi problemami środowisk polonijnych na terenie tego kraju.

Wszystkie prowadzone badania mają głównie charakter historyczno-socjologiczny. Ich wyniki są publikowane w *Studiach polonijnych* ukazujących się od 1976 r., a redagowanych w Zakładzie Duszpasterstwa i Migracji Polonijnej i czasopismach polonijnych ukazujących się w kraju i za granicą. W niedługim czasie ukażą się drukiem publikacje o charakterze monograficznym, traktujące o różnych problemach Polonii – napisane w oparciu o wspomniane badania.

SYMPOZJA NAUKOWE

Organizowanie sympozjów naukowych poświęconych przede wszystkim zagadnieniom duszpasterstwa migracyjnego i wkładowi Polaków do kultury świata, stanowi ważny punkt w programie naukowo-badawczym Zakładu. W omawianym okresie odbyły się trzy sympozja. Pierwsze z nich miało miejsce w listopadzie 1975 r. Jego tematem były zagadnienia dotyczące działalności duchowieństwa w środowiskach polonijnych po II wojnie światowej. Obrady odbywały się w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. Wzięło w nich udział około 60 osób. Byli to w większości przedstawiciele zgromadzeń zakonnych, którzy działają lub działali wśród Polonii. Zakony męskie reprezentowane były przez następujące zgromadzenia: chrystusowcy, franciszkanie konwentualni, misjonarze lazarzyści, misjonarze oblaci, pallotyni, paulini, salezianie, zmartwychwstańcy. Natomiast zakony żeńskie reprezentowały: siostry nazaretanki (USA), siostry urszulanki i siostry felicjanki. W sumie wygłoszono 12 referatów (w tym 1 prelegentka z USA). Ponadto w sympozjum uczestniczyli przedstawiciele niektórych ośrodków polonijnych w kraju. Delegat Prymasa Polski dla Duszpasterstwa Emigracji – ks. bp Władysław Rubin (Rzym) – nie mogąc osobiście wziąć udziału, przesłał na ręce Rektora KUL list

zawierający życzenia pomyślnych obrad. Na sympozjum obecni byli biskupi: Henryk Gulbinowicz z Bialegostoku i Jan Obłək z Olsztyna.

Uczestnicy obrad mieli możliwość zapoznania się z głównymi problemami związanymi z działalnością duszpasterską na emigracji, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w USA, Kanadzie, Francji, Brazylii. W czasie ożywionej dyskusji, jaka towarzyszyła obradom, poruszono szereg istotnych zagadnień dotyczących osiągnięć i trudności w działalności duszpasterskiej wśród Polonii. Między innymi stwierdzono, że polskość przejawia swą żywotność wśród Polonii tak długo, jak długo Polacy zachowują łączność ze swoim duszpasterzem. Jeżeli w danym środowisku polonijnym go nie ma, wtedy stosunkowo szybko ginie więź Polonii z Krajem. Natomiast te środowiska polonijne, które były pozbawione posługi religijnej ze strony polskiego duchowieństwa narażone były w znacznie większym stopniu na działanie procesów wynarodowienia niż te, wśród których od początku prowadzono działalność duszpasterską. Podkreślano niejednokrotnie, że Kościół katolicki i duchowieństwo polskie było i jest w dalszym ciągu organizatorem, opiekunem i przywódcą zbiorowisk Polaków za granicą. Duchowieństwo przyczynia się w dużym stopniu do wzbogacania i integrowania ludzi polskiego pochodzenia na gruncie kultury narodowej.

W celu dalszego zgłębienia wiadomości na temat duszpasterstwa migracyjnego w rok później, tj. 18 i 19 listopada 1976 r., zorganizowano następne sympozjum, poświęcone głównym problemom w działalności polonijnych placówek duszpasterskich. Zasadnicze pytanie sesji dotyczyło sensu istnienia specjalnego duszpasterstwa dla Polonii, funkcji jakie ono ma pełnić oraz jego statusu prawnego w Kościele. Odpowiedzią na te i inne zagadnienia były wnioski referentów płynące z badań prowadzonych przez duszpasterzy czy działaczy polonijnych. Na uwagę zasługuje fakt, że sesja miała charakter międzynarodowy. Wygłoszono 11 referatów, w tym 4 przez prelegentów z zagranicy, reprezentujących następujące kraje: Brazylia (1), Francja (1), USA (2) oraz Anglia (głos w dyskusji). Łącznie w sympozjum udział wzięło około 70 osób. Otwarcia obrad dokonał kierownik Zakładu — ks. prof. dr Mieczysław Krapiec, stwierdzając, że obecne sympozjum jest jak gdyby kontynuacją poprzedniego.

Referat wprowadzający na temat: *Parafia polonijna jako instytucja duszpasterska. Problemy jej struktur i funkcji*, wygłosił ks. P. Taras. Podając zwięzłą historię parafii polonijnych zwrócił uwagę na fakt, że polska parafia katolicka spełniała i nadal spełnia ogromną rolę w utrzymaniu polskości i więzi z krajem na danym terenie. Parafia stanowiła zrąb organizacji polonijnych. Organizacje świeckie powstawały dopiero z czasem (najbardziej charakterystyczne jest to na przykładzie życia emigrantów w Ameryce). Pierwsze grupy emigrantów, pochodzące najczęściej z różnych terenów Rzeczypospolitej, były zagubione — bariera językowa, ogólna adaptacja. Wszędzie z pomocą szedł duszpasterz, a parafia polska stanowiła jedyny ośrodek życia, pomagający w odnalezieniu własnej tożsamości. Podobne problemy w swoim referacie poruszył ks. B. Kumor — *Działalność parafii polskich w USA na przykładzie parafii w New Britain (Connecticut)*. Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich, ze szczególnym uwzględnieniem form organizacji duszpasterstwa migrantów w różnych krajach, omówił ks. J. Bakalarz. Ukazał też rolę duszpasterza w szerzeniu znajomości języka i kultury narodowej, podkreślając, że sprawą istotną jest, aby opiekę nad imigrantami sprawowali duszpasterze tego samego języka i pochodzenia co migranci. Tylko język ojczysty jest dla

nich w pełni komunikatywny i psychologicznie bliski. Zwrócił uwagę na fakt, że istniejące placówki duszpasterstwa polonijnego nie obejmują wszystkich migrantów – ciągle brakuje polskich kapłanów do pracy wśród Polonii. Dużo miejsca tym zagadnieniom w swoich wystąpieniach poświęcili: Regina Kościelska (USA) i inż. Józef Skorupka (USA). Wypowiedzi referentki wskazywały na to, że przedstawiciele skupisk polonijnych wprost domagają się i bardzo liczą na pomoc duszpasterską z Kraju. Podkreślano w referatach, że nie może wydajnie pracować wśród Polonii ten, kto stracił kontakt ze środowiskiem, językiem i kulturą polską.

Specyficzne formy duszpasterstwa polonijnego w relacji do duszpasterstwa parafii miejscowych ukazane zostały częściowo w referacie ks. Franciszka Jagły (Francja), przedstawiającym powstanie, rozwój i stan obecny duszpasterstwa polskiego we Francji.

Dwa inne referaty dotyczyły problemów związanych z duszpasterstwem dzieci i młodzieży, a jednocześnie były jak gdyby próbą odpowiedzi na pytanie, czy skupiska polonijne odczuwają potrzebę życia religijnego, wywodzącego się z polskich tradycji? O motywach wyboru duszpasterstwa polskiego przez młodzież polonijną we Francji mówił ks. R. Dzwonkowski, przedstawiając wyniki badań przeprowadzonych wśród młodzieży polskiego pochodzenia, urodzonej we Francji. Stwierdził on, że pomimo pełnej integracji językowej, kulturowej i społecznej istnieje grupa młodzieży, która na płaszczyźnie życia religijnego jest ściśle związana z duszpasterstwem polskim. Zaś najczęstszymi motywacjami wyboru duszpasterstwa polskiego są: chęć uczestniczenia w nabożeństwach polskich ze względu na ich śpiew, atmosferę, kazania i liturgię; przywiązanie do tradycji i zwyczajów polskich (opłatek, kołęda, święcenie potraw, uroczystości patronalne itp.); możliwość zachowania kontaktu z krajem pochodzenia. Referent podkreślił, że utrzymanie się niektórych zwyczajów czy obrzędów typowo polskich, nie znanych zupełnie we Francji i ich przetrwanie do dzisiaj w otoczeniu francuskim świadczy o dużym do nich przywiązaniu i fakcie, że w życiu religijnym skupisk polonijnych uczestniczą wszystkie pokolenia emigrantów.

Nie mniej ciekawe są wypowiedzi respondentów o roli parafii polskiej w życiu Polaków we Francji. Oto niektóre z nich: „jedenocy Polaków”, „stanowi moralną pomoc dla emigrantów”, „pozwala odnaleźć i utrzymać atmosferę polską”, „tworzy więź między Francją a Polską”, „przybliża emigrantom Polskę”.

Ksiądz dr Anastazy Nadolny mówił na temat roli duszpasterstwa wśród dzieci i młodzieży na terenie RFN w okresie od 1945 do 1965 r.

Ponadto uczestnicy obrad mieli możliwość zapoznania się z działalnością duszpasterską prowadzoną obecnie przez niektóre zgromadzenia zakonne w środowiskach polonijnych na świecie. Referaty te zasługują na uwagę chociażby dlatego, że przedstawione były przez duszpasterzy, którzy sami uczestniczą lub uczestniczyli w tej pracy. I tak ks. dr Czesław Kamiński, generał Towarzystwa Chrystusowego wygłosił referat *Koncepcja duszpasterstwa polonijnego w działalności Towarzystwa Chrystusowego*. Działalność zmartwychwstańców wśród Polonii zreferował ks. Bolesław Micewski. Specyficzne formy duszpasterstwa polonijnego w relacji do duszpasterstwa parafii miejscowych ukazane były w referacie ks. Franciszka Jagły (Francja), przedstawiającym powstanie, rozwój i stan obecny duszpasterstwa polskiego we Francji. Polonijne duszpasterstwo brazylijskie omówione zostało w jego różnych aspektach przez byłego (w latach 1962-1972) Rektora Polskiej Misji Katolickiej w Brazylii, ks. Jana Pitonia CM.

Reasumując należy podkreślić, że problematyka tego sympozjum wzbudziła szerokie zainteresowanie. Świadczy o tym chociażby ożywiona dyskusja w czasie obrad (35 głosów), a także liczna korespondencja dotycząca tej tematyki, skierowana do Zakładu. Wskazywano na wszechstronną i doniosłą rolę duszpasterza w środowisku polonijnym. Podkreślano, że działalność polonijna związana jedynie z kultywowaniem folkloru szybko się nuży. Polacy za granicą oczekują kontynuacji polskości w szerszym ujęciu.

Nieco inny charakter miało sympozjum, które odbyło się od 26 do 27 września 1977 r. Uczestnikami tegoż byli głównie autorzy, recenzenci i osoby zainteresowane tematyką publikacji wydanej staraniem Zakładu, zatytułowanej: *Wkład Polaków do kultury świata* (Lublin 1976. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL). Reprezentowali oni różne ośrodki i dyscypliny naukowe w kraju (razem 70 osób). Istotnym motywem zorganizowania sesji było zebranie opinii na temat dalszych prac badawczych nad zagadnieniem wkładu Polaków i Polonii do kultury świata. Przedsięwzięcie okazało się bardzo owocne. Liczne postulaty badawcze umożliwiły Zespołowi Redakcyjnemu tej publikacji podjęcie konkretnych prac, zmierzających do wydania nowej wersji w/w dzieła. Byłoby to – w zamierzeniu redakcji – wydawnictwo wielotomowe.

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Stanowi ona najistotniejszą część programu badawczego Zakładu. Prace związane z gromadzeniem, przygotowaniem do druku materiałów o tematyce polonijnej rozpoczęte zostały niemalże z chwilą powołania Zakładu do życia. Pierwszą publikacją, zawierającą pięć artykułów z zakresu wspomnianej problematyki, był specjalny podwójny numer „Zeszytów Naukowych KUL” (17:1974 nr 1-2). Numer ten otwiera zwięzła informacja o programie badawczym i kierunkach działania nowo powstałej placówki polonijnej KUL. Następnie ks. P. Taras omawia problem liczebności i znaczenia Polonii zagranicznej, dokonując jednocześnie podziału na kraje osiedlenia. Helena Łopata-Znanięcki w artykule *Imigranci polscy w strukturze społeczeństwa amerykańskiego* przedstawiła analizę socjologiczną dążeń polskiej grupy etnicznej w USA do lat siedemdziesiątych XIX w. Na uwagę zasługuje artykuł ks. J. Bakalarza *Problem parafii personalnej dla migrantów w czasie Soboru Watykańskiego II oraz w prawodawstwie posoborowym Kościoła*. Autor w przystępnej formie zaprezentował genezę tego zagadnienia oraz omówił podstawowe dokumenty, regulujące zakładanie i funkcjonowanie parafii personalnych. W dalszej kolejności ks. S. Kotowski przedstawił analizę aktualnych struktur organizacyjnych polskiego duszpasterstwa migracyjnego.

Z końcem 1976 r. ukazało się nakładem Wydawnictwa Towarzystwa Naukowego KUL wspomniane już powyżej dzieło zbiorowe *Wkład Polaków do kultury świata* (ss. 883, indeks osób, mapa obrazująca zmiany terytorialne państwa polskiego). Przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych, reprezentujących Polską Akademię Nauk oraz wszystkie niemal ośrodki uniwersyteckie w kraju, informują w tym dziele, w zwięzłych szkicach historycznych, o osiągnięciach uczonych polskich (głównie doby nowożytnej aż do naszych czasów), liczących się w historii nauki jako realny wkład w jej dalszy rozwój.

Naczelną ideę książki, a jednocześnie zamiary i plany badawcze Zakładu, wyraźnie określił w przedmowie kierownik omawianej placówki – ks. prof. dr Mieczysław Krąpiec: „[...] jest to zapoczątkowanie, a nie podsumowanie tego rodzaju prac informujących. Zapoczątkować jednak należało, mimo iż nie wszystkie dziedziny kultury i nauki zostały tu uwzględnione i nie wszystek dorobek Polaków został opracowany. Wspólne dzieło jest zainicjowaniem i zarazem zaproszeniem do wspólnej pracy, czy też prowokacją do poprawienia, kontynuowania i uzupełnienia tego wszystkiego, co tutaj zostało powiedziane i co zarazem nie zostało powiedziane”. Praca ta informuje o wkładzie Polaków w dziedzinie nauk humanistycznych, ekonomicznych, przyrodniczych, medycznych, matematycznych, technicznych. Ponadto uwzględniono dorobek myśli filozoficznej, teologicznej, a także wkład Polaków w nauki o ziemi, kulturę ludową, architekturę czy wreszcie rolę polskiej emigracji wśród innych narodów oraz udział Polaków w misjach katolickich. Otrzymałszy w ten sposób kompendium wiedzy, opracowane głównie z myślą o odbiorcy z kręgów Polonii. Ukazywanie tego, co Polacy wnieśli do różnych dziedzin nauki i kultury na przestrzeni dziejów, było i jest nadal rzeczą konieczną. Ze względu na szeroki zakres problematyki i sposób jej ujęcia dzieło znajduje również chętnego czytelnika i nabywcę w Kraju. Nakład pozycji został błyskawicznie wyczerpany.

Również w 1976 r. ukazał się pierwszy tom zainicjowanych i przygotowanych przez pracowników Zakładu *Studiów polonijnych* pod redakcją M. Krąpca, B. Kumora, P. Tarasa i J. Turowskiego. Ukazały się nakładem Towarzystwa Naukowego KUL (ss. 332, streszczenia artykułów w jęz. angielskim, nakład 3 000 egz.). Zamieszczone w nich artykuły, rozprawy, recenzje i materiały dotyczą historii, kultury i różnych aspektów współczesnego życia środowisk polonijnych w różnych krajach świata ze szczególnym uwzględnieniem ich życia religijno-kościelnego. Opracowane i zamieszczone zostały zagadnienia z zakresu problematyki polonijnej nie w pełni w dotychczasowej literaturze zaprezentowane czy nawet zupełnie nie znane. W większości są to wyniki badań prowadzonych przez pracowników i osoby współpracujące z Zakładem.

Kolejna publikacja wydana pod auspicjami Zakładu to czterotomowa *Bibliografia czasopism polskich wydanych poza granicami kraju od września 1939 roku (Lublin 1976) (World Index of Polish Periodicals Published Outside of Poland since September 1939)*. Jest fotooffsetowe wydanie maszynopisu pracy Jana Kowalika z USA przez Redakcję Wydawnictw KUL (t. 1, ss. 300, t. 2 ss. 234; t. 3 ss. 265; t. 4 ss. 226). Dzieło to stanowi plon trwającej przeszło 20 lat wyteżonej pracy Kowalika. Zawiera 3902 tytuły czasopism wychodzących w 60 krajach wszystkich kontynentów, w tym 3249 po polsku. Mimo, że bibliografię sporządzono w języku angielskim, to tytuły czasopism zestawiono według alfabety z polskimi znakami diakrytycznymi. Autor przyjął następujące zasady opisu danych bibliograficznych: tytuł i podtytuł czasopisma, wydawca i miejsce wydania, okres ukazywania się, częstotliwość oraz język w jakim czasopismo ukazywało się. Ponadto każdy tom bibliografii zawiera: wykazy skrótów bibliotek i archiwów (zagranicznych i krajowych), w których znajdują się wymienione czasopisma, skróty z rozwiązaniami tytułów bibliografii i wykaz źródeł, na których opierał się autor przy pracy nad dziełem. Cennym dodatkiem do każdego tomu jest część indeksowa zawierająca następujące indeksy: rzeczowy, redaktorów czasopism, miejscowości. Oprócz

tego każdy tom zakończony jest częścią ilustracyjną, zawierającą winiety tytułowe czasopism prezentowanych w *Bibliografii* (łącznie 393).

Aby obraz działalności Zakładu był pełny należy wspomnieć ponadto o inicjatywie powołania do życia w KUL Szkoły Letniej Kultury i Języka Polskiego. Rozpoczęła ona swoją działalność od 1974 roku, organizując i prowadząc sześciotygodniowe kursy letnie, głównie dla młodzieży studenckiej pochodzenia polskiego z USA i Kanady. W dotychczasowych kursach letnich (1974, 1975, 1976, 1977) łącznie wzięło udział 357 osób z USA, Kanady, RFN, Belgii, Francji, Holandii, Wielkiej Brytanii, Irlandii, NRD. Dokładniejsze omówienie działalności Szkoły Letniej zostanie przedstawione oddzielnie w następnym tomie *Studiów polonijnych*.